

**TALABALARNING MUSTAQIL ISHINI TO'G'RI TASHKIL ETISH VA MAVJUD  
MUAMMOLARGA METODIK TAVSIYALAR**

**Barakayev Murod**

*p.f.n., professor (O'zMPU)*

**Shokirova Muxlisa**

*II bosqich magistranti (O'zMPU)*

**Annotatsiya:** *Mazkur maqolada kredit-modul tizimi sharoitida talabalarning mustaqil ishlarini samarali tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Talabalar mustaqil ishining mazmuni, maqsadi, vazifalari hamda uni tashkil etishda uchraydigan asosiy muammolar tahlil qilingan. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida talabalar mustaqil ta'limini samarali tashkil etish bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot davomida zamonaviy pedagogik texnologiyalar, raqamli ta'lim vositalari va kredit-modul tizimining imkoniyatlari tahlil qilinib, talabalarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishdagi ahamiyati asoslab berilgan.*

**Kalit so'zlar:** *mustaqil ta'lim, kredit-modul tizimi, metodik tavsiyalar, talaba faolligi, ta'lim sifati, kompetensiya, raqamli texnologiyalar, pedagogik texnologiyalar.*

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar ta'lim mazmunini yangilash, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish hamda talabalarning mustaqil ta'lim faoliyatini rivojlantirishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, kredit-modul tizimiga o'tish natijasida auditoriya mashg'ulotlari hajmining qisqarishi talabalar mustaqil ishlarining hajmi va ahamiyatini yanada oshirdi.

Zamonaviy jamiyatda raqobatbardosh, mustaqil fikrlaydigan, muammolarni hal qila oladigan va uzluksiz o'qib-o'rganishga tayyor mutaxassislarni tayyorlash oliy ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Bunday sifatlarni shakllantirishda talabalar mustaqil ishining o'rni beqiyosdir. Chunki mustaqil ta'lim talabaning bilimni tayyor holda emas, balki mustaqil izlanish, tahlil qilish va xulosa chiqarish orqali egallashiga xizmat qiladi.

Kredit-modul tizimida ta'limning asosiy qismi aynan talabaning auditoriyadan tashqari faoliyatiga to'g'ri keladi. Bu esa professor-o'qituvchilardan talabalarning mustaqil ishlarini samarali tashkil etish, boshqarish va nazorat qilish bo'yicha zamonaviy metodik yondashuvlarni talab etadi. Aks holda mustaqil ishlar faqat formal topshiriq sifatida qolib ketishi va ta'lim sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli talabalar mustaqil ishini to'g'ri tashkil etish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb pedagogik muammolardan biri hisoblanadi.

Talabalar mustaqil ishi — bu o'qituvchi rahbarligida yoki talabaning o'zi tomonidan mustaqil ravishda bajariladigan o'quv, ilmiy va amaliy faoliyatdir. Mustaqil

ishning asosiy maqsadi talabalarni mustaqil bilim olishga, o'z ustida ishlashga va kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishga o'rgatishdan iborat.

Mustaqil ish quyidagi pedagogik vazifalarni bajaradi:

- talabalarni mustaqil fikrlashga o'rgatadi;
- bilimlarni chuqurlashtirish va mustahkamlashga xizmat qiladi;
- ijodiy yondashuvni rivojlantiradi;
- ilmiy-tadqiqotchilik ko'nikmalarini shakllantiradi;
- vaqtni to'g'ri taqsimlashni o'rgatadi;
- axborot bilan ishlash madaniyatini rivojlantiradi.

Kredit-modul tizimida talabaning umumiy o'quv yuklamasining katta qismi mustaqil ta'limga ajratilganligi sababli, uning samarali tashkil etilishi ta'lim sifati bilan bevosita bog'liqdir.

Kredit-modul tizimining asosiy xususiyati talabaga yo'naltirilgan ta'limni tashkil etishdir. Bu tizimda talaba passiv tinglovchi emas, balki ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylanadi.

Talabaga yo'naltirilgan ta'limda:

- talabaning mustaqil ishlashiga katta e'tibor beriladi;
- o'quv yuklamasi kreditlar asosida belgilanadi;
- ta'lim natijalari aniq kompetensiyalar bilan ifodalanadi;
- o'qituvchi bilim manbai emas, balki yo'naltiruvchi vazifasini bajaradi.

Kredit-modul tizimida 1 kredit 30 akademik soatni tashkil etadi. Ushbu vaqtning muhim qismi mustaqil ta'limga to'g'ri keladi. Demak, talaba auditoriyadan tashqarida muntazam ravishda ishlashi kerak bo'ladi.

Bu esa:

- elektron ta'lim resurslari;
- metodik qo'llanmalar;
- topshiriqlar tizimi;
- baholash mezonlari;
- maslahatlar tizimini takomillashtirishni talab etadi.

Oliy ta'lim muassasalarida talabalar mustaqil ishlari turli shakllarda tashkil etilishi mumkin:

#### 1) Referat tayyorlash

Talaba ma'lum mavzu bo'yicha ilmiy manbalarni o'rganib, tahliliy yozma ish tayyorlaydi. Bu usul axborotni izlash, saralash va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

#### 2) Taqdimot tayyorlash

Talabalar mavzu yuzasidan multimedia vositalari asosida taqdimot tayyorlaydi. Bu usul ularning AKT kompetensiyalarini rivojlantiradi.

#### 3) Loyihaviy ishlar

Talabalar muayyan muammoni hal qilishga qaratilgan loyiha ustida ishlaydi. Bu usul amaliy kompetensiyalarni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

4) Test va masalalar yechish

Nazariy bilimlarni mustahkamlash va nazorat qilish uchun qo'llaniladi.

5) Ilmiy maqola va tezis yozish

Talabalarni ilmiy faoliyatga tayyorlashda muhim o'rin tutadi.

6) Elektron platformalarda ishlash

Moodle, Google Classroom, Teams kabi platformalarda topshiriqlar bajarish zamonaviy ta'limning muhim qismiga aylandi.

Talabalar mustaqil ta'limini tashkil etishda qator muammolar mavjud. Ularni quyidagi guruhlariga ajratish mumkin:

1) Metodik muammolar

Ko'plab hollarda mustaqil ishlar metodik jihatdan to'g'ri ishlab chiqilmagan bo'ladi.

Topshiriqlar:

- murakkablik darajasi bo'yicha tizimlashtirilmagan;
- talabaning individual imkoniyatlarini hisobga olmaydi;
- amaliy yo'naltirilmagan bo'ladi.

Natijada talabalarda mustaqil ishga qiziqish pasayadi.

2) Motivatsiya bilan bog'liq muammolar

Ayrim talabalar mustaqil ishning ahamiyatini yetarli darajada tushunmaydi. Bu esa topshiriqlarni yuzaki bajarishga olib keladi.

3) Axborot-resurs muammolari

Elektron resurslar, zamonaviy adabiyotlar va internet manbalari yetarli bo'lmagan holatlar ham uchraydi.

4) Nazorat muammolari

Mustaqil ishlarning bajarilishi ustidan samarali monitoring olib borilmasligi natijasida akademik halollik buzilishi mumkin.

5) Vaqtni boshqarish muammolari

Ko'plab talabalar o'z vaqtini to'g'ri rejalashtira olmaydi. Natijada topshiriqlarni kechiktirish holatlari kuzatiladi.

Talabalar mustaqil ishini samarali tashkil etish bo'yicha metodik tavsiyalar

1. Topshiriqlarni kompetensiyaga yo'naltirish

Mustaqil ish topshiriqlari:

- amaliy yo'naltirilgan;
- kasbiy faoliyat bilan bog'liq;
- muammoli vaziyatlarga asoslangan bo'lishi kerak.

Bu talabaning nazariy bilimlarini amaliyot bilan bog'lash imkonini beradi.

2. Individual yondashuvni qo'llash

Talabalarining bilim darajasi va qiziqishlari turlicha bo'lganligi sababli topshiriqlar differensial tarzda ishlab chiqilishi lozim.

3. Raqamli texnologiyalardan foydalanish

Elektron platformalar orqali:

- topshiriq berish;

- nazorat qilish;
- baholash;
- fikr-mulohaza bildirish imkoniyatlari kengayadi.

4. Baholash mezonlarini aniq belgilash

Talaba topshiriq qanday mezon asosida baholanishini oldindan bilishi kerak. Bu ta'limdagi shaffoflikni ta'minlaydi.

5. Mustaqil ishlar uchun metodik qo'llanmalar yaratish

Har bir fan bo'yicha:

- metodik tavsiyalar;
- namunaviy topshiriqlar;
- baholash mezonlari;
- tavsiya etilgan adabiyotlar ro'yxati ishlab chiqilishi zarur.

6. Talabalarda motivatsiyani oshirish

Buning uchun:

- interfaol metodlardan foydalanish;
- rag'batlantirish tizimini joriy etish;
- eng yaxshi ishlarni ommalashtirish muhim hisoblanadi.

7. Akademik halollikni shakllantirish

Plagiatga qarshi tizimlarni joriy qilish va mustaqil fikrlashga yo'naltirilgan topshiriqlar berish muhimdir.

Talabalar mustaqil ishini samarali tashkil etishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar muhim ahamiyatga ega.

Quyidagi metodlar ayniqsa samarali hisoblanadi:

- muammoli ta'lim;
- loyiha metodi;
- "case-study";
- klaster;
- brainstorming;
- debat;
- portfolio metodi.

Mazkur metodlar:

- talabani faollashtiradi;
- mustaqil fikrlashni rivojlantiradi;
- ijodiy yondashuvni shakllantiradi.

Mustaqil ta'limda o'qituvchining roli

Kredit-modul tizimida o'qituvchi:

- yo'naltiruvchi;
- maslahatchi;
- motivator;
- nazoratchi vazifasini bajaradi.

O'qituvchi:

- topshiriqlarni ilmiy-metodik asosda ishlab chiqishi;
- talabalarni muntazam qo'llab-quvvatlashi;
- individual maslahatlar berishi;
- teskari aloqa o'rnatishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, kredit-modul tizimi sharoitida talabalar mustaqil ishini samarali tashkil etish oliy ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biridir. Mustaqil ta'lim talabalarda mustaqil fikrlash, ilmiy izlanish olib borish, axborot bilan ishlash va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishda muhim o'rin tutadi.

Biroq amaliyotda metodik, tashkiliy va motivatsion muammolar mavjud bo'lib, ularni bartaraf etish zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish, metodik ta'minotni takomillashtirish hamda raqamli vositalardan samarali foydalanishni talab etadi.

Talabalar mustaqil ishlarini to'g'ri tashkil etish orqali:

- ta'lim samaradorligini oshirish;
- raqobatbardosh mutaxassis tayyorlash;
- talabalarning ijodiy va ilmiy salohiyatini rivojlantirish mumkin bo'ladi.

Shu bois oliy ta'lim muassasalarida talabalar mustaqil ta'limini tashkil etishga strategik ahamiyatga ega pedagogik jarayon sifatida yondashish zarur.

#### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:**

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining oliy ta'lim tizimini rivojlantirishga oid qarorlari.
3. Kredit-modul tizimi bo'yicha metodik qo'llanmalar.
4. Barakayev M. Mustaqil ta'limni tashkil etish metodikasi. – Toshkent, 2019.
5. Toshpulatov B.D. Kredit-modul tizimini takomillashtirish bo'yicha innovatsion yondashuvlar. – 2022.
6. Байденко В.И. Болонский процесс: структурная реформа высшего образования Европы.
7. Сазонов Б.А. Система зачетных единиц и организационно-экономические аспекты модернизации высшего образования.
8. Spencer L.M. Competence at Work.
9. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar bo'yicha ilmiy maqolalar va internet manbalari.